

Sigita BURVYTĖ

SOCIALINIO PEDAGOGO PAGALBA ŠEIMAI KOREGUOJANT NESAVARANKIŠKŲ PIRMAKLASIŲ ADAPTACIJĄ MOKYKLOJE

Anotacija. Analizuojama socialinė pedagoginė veikla su tėvais, kurių pirmaklasiai patiria adaptavimosi sunkumų mokykloje dėl nesavarankiškumo. Nesavarankiškumas pirmiausia turi būti suprantamas kaip atsakas į interesą ir (arba) poreikį. Todėl reikia suprasti tėvų elgesio su savo vaikais ypatumus, vaikų adaptacijos procesą mokykloje, kokius adaptavimosi sunkumus jie patiria, kaip tai pasireiškia kasdienėje klasės aplinkoje, ir sugebėti sudominti tėvus savo vaikų adaptavimosi problemų optimaliausio sprendimo paieška. Tam reikalingas socialinis pedagogas (šeimotyrininkas)¹, kuris, sprenddamas nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi problemas mokykloje, daugiausia dėmesio skirtų šeimai. Tai gali būti tiek socialiniai pedagogai, tiek socialiniai darbuotojai, kurie nuolat gilina teorines ir praktines žinias reaguodami į tėvų ir vaikų tarpusavio ryšį, jo pokyčius ir kylančių sunkumų raišką kasdienėje aplinkoje. Šiuo atveju šeimos pedagogo veiklą ir šios veiklos poreikį nulemia pagalbos tėvams poreikis ugdant vaikus bei koreguojant jų adaptavimosi sunkumus mokykloje.

Esminiai žodžiai: nesavarankiški pirmaklasiai, adaptacija mokykloje, socialinis pedagoginis darbas su šeima.

Įvadas

Sprendžiant nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi problemas mokykloje reikalingas individualus darbas su šeima. Individualus šeimos pedagoginis konsultavimas yra itin svarbi socialinio pedagogo sąveikos su tėvais ir jų vaikais forma. Ji grindžiama humanistinės psichologijos krypties atstovų (A. W. Combs (1999), A. H. Maslow (1999), C. Rogers (1994) laimėjimais ir atkreipia socialinių pedagogų praktikų dėmesį į asmens saviraišką namų aplinkoje, į emocinės laisvės sklaidą ir

---

¹ Socialiniai pedagogai (šeimotyrininkai) – šeimos konsultantai (patarėjai), išmanantys šeimos ir vaikų auklėjimo klausimus, sugebantys kasdienius vaikų sunkumus mokykloje susieti su bendromis pedagogikos ir psichologijos žiniomis, gebantys turimas žinias konkretinti susiedami su individualia (konkrečia) situacija, išmanantys vaikų elgesio problemas, tėvų ugdymo gebėjimus, siekius ir sugebantys visa tai susieti su konkrečiais adaptavimosi sunkumais mokykloje. Socialinio pedagogo (šeimotyrininko) funkcijas gali atlikti tiek klasės mokytojas, tiek mokyklos socialinis pedagogas ar psichologas, jeigu turi reikalingą kompetenciją sudominti tėvus vaikų problemomis ir sugeba padėti tėvams rasti optimaliausią problemos sprendimą.

tikrosios savasties, savo tapatumo ir pašaukimo atradimą (Navaitis, 1997; Johnson, 2001).

Šiuolaikinis socialinis pedagoginis darbas su šeima turi būti orientuotas į šeimos aktyvumo skatinimą, siekiant sudominti tėvus savo vaikų problemomis (įkvėpti tėvus, kad šie įkvėptų savo vaikus).

Tikslas – atskleisti socialinio pedagoginio darbo su šeima ypatumus koreguojant nesavarankiškų pirmaklasių adaptaciją mokykloje.

Objektas – socialinis pedagoginis darbas su šeima koreguojant nesavarankiškų pirmaklasių adaptaciją mokykloje.

Tyrimo metodai – pedagoginės, psichologinės, filosofinės literatūros analizė, empirinių tyrimų ir statistinių duomenų analizė, individualių konsultacijų metodas, anketinė apklausa.

Aktualumas. Socialinis pedagogas tampa vadovu šeimos socialinės situacijos kaitos procese, jis padeda tėvams suprasti tiek jų pačių, tiek jų vaikų poreikių tenkinimo ir rūpesčių mažinimo būdus. Remiantis L. C. Johnsono (2001), I. Leliūgienės (2002), G. Kvieskienės (2005), B. Bitino (2006), A. Bagdono (2009) ir kitų mokslininkų socialinio pedagoginio darbo apibūdinimais, galima nusakyti socialinio pedagogo darbą su šeima kaip tarpusavio veiklą, įgyvendinamą konkrečiomis aplinkybėmis suteikiant jiems žinių vaikų ugdymo klausimais, skatinant jų aktyvumą problemų sprendimo procese. Socialinis pedagogas tampa lyg ir šeimos problemų, susijusių su nesavarankiško vaiko adaptavimosi sunkumais mokykloje, aptikimo, įvertinimo ir sprendimų vadybininku (ar pagalbininku), kurio veikla pasireiškia tiesiogine intervencija bei pagalba sudėtingose situacijose.

Socialinis pedagogas turi pažinti ir suprasti holistinę skirtingų lygių tikrovę, kuri būdama susijusių nevienalyčių elementų neskaidoma visuma, nuolat kinta. Požiūriai į individualų psichologinį pedagoginį darbą, koreguojant nesavarankiškų pirmos klasės mokinių adaptaciją mokykloje, skiriasi pradinėmis nuostatomis ir tarpusavio sąveikos organizavimo principais (tėvų, mokytojų ir socialinio pedagogo).

Psichoanalitinis socialinio pedagogo požiūris reikalauja analizuoti intrapsichinę vaiko dinamiką ir teikti pagalbą sprendžiant vidinius asmenybės konfliktus. Psichosocialinis požiūris orientuotas į visapusį kompleksinės probleminės situacijos „asmenybė socialinėje aplinkoje“ tyrimą ir socialinės diagnostikos kaip efektyvių socialinio pedagogo veiksmų teikiant pagalbą sąlygų nustatymą.

Funkcinio požiūrio atstovai, oponuodami minėtam psichosocialiniam požiūriui, mano, kad visapusė tiek asmenybės, tiek situacijos diagnostika negalima. Dėl šios priežasties socialinis pedagogas turi padėti vaikui ir jo tėvams bei pirmos klasės

mokytojams suderinti jų prašymus su tomis funkcijomis, kurias specialistas vykdo kaip konkrečios įstaigos atstovas. Požiūris, sutelktas į problemos sprendimą, iš esmės yra nukreiptas į vaiko intelektualinių galių inicijavimą ir stimuliavimą, kad, atsiradus probleminei situacijai, išmokytų jį savarankiškai rasti sprendimus sunkiose gyvenimo situacijose. Biheveioristinis požiūris pagal savo teorines nuostatas iš esmės koncentruojasi į dezadaptuotus vaiko elgesio modelius ir jų korekciją. Visi apžvelgti požiūriai, nepaisant išorinio skirtumo, dėl veiklos principų, diagnostinių ir metodinių procedūrų taikymo vienas kito nepaneigia.

Nepaisant tam tikrų skirtumų, visi požiūriai numato tokią socialinio pedagogo ir vaiko bei jo tėvų (globėjų) sąveiką: pirminę komunikaciją (emocinį ir intelektualinį kontaktą); probleminės situacijos tyrimą ir analizę; bendro darbo tikslų ir uždavinių nustatymą; asmenybės santykių su socialine aplinka ir (ar) su savimi pačiu pokytį; progreso ir pasiekto bendro darbo rezultato įgyvendinimą. Šie požiūriai orientuoti į įvairius pagalbos būdus. Dirbant su šeimomis, kurių nesavarankiški vaikai (pradėję lankyti pirmą klasę) turi adaptavimosi mokykloje sunkumų, tėvams reikia kvalifikuotos psichologinės pedagoginės pagalbos, kurios pagrindinis tikslas – skatinti tėvų motyvaciją įsitraukiant į savo vaikų adaptavimosi problemų sprendimą. Šis momentas labai svarbus pasirenkant darbo metodus.

Reikiamą pagalbą tėvams gali suteikti socialinio pedagogo, kuris turi pedagoginių ir psichologinių žinių apie šeimą, vaiko raidą ikimokykliniu laikotarpiu, žino darbo su tėvais metodus ir sugeba teorines žinias pritaikyti sprendžiant konkrečios šeimos problemas. Tokį specialistą galima įvardyti kaip šeimotyryninką. Tai labiau į šeimos tyrimus orientuotas asmuo, o šiame darbe šiuo terminu įvardijamas asmuo yra tiek mokslininkas tyrėjas, tiek praktikas, suteikiantis realią pagalbą konkrečiai šeimai.

Socialinių pedagogų kvalifikaciniuose reikalavimuose ir pareiginių instrukcijų bendrosiose nuostatoose nurodyta, kad socialinis pedagogas siekia padėti vaikams geriau adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo ar globos įstaigose, kitose socialinėse įstaigose, vykdančiose ugdymo funkcijas, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokytis ir augti savarankiškais piliečiais. Socialinis pedagogas dirba kartu tiek su mokytojais, tiek su tėvais ar teisėtais vaiko atstovais, bendruomene (*Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija* [patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667]; *Socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai* [patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667])

Svarbiausia bendrojo pedagoginio tėvų švietimo forma reikėtų laikyti tėvų susirinkimus. Kaip rašė B. Bitinas (2004), toks tėvų švietimas turi pranašumų – au-

ditorijos vienalytiškumas, tikslų vienybė, užsiėmimuose nagrinėjamos medžiagos konkretumas, galimybė taikyti įgytas žinias praktiškai, pedagoginio švietimo sistemingumas ir visuotinumumas, ypač įtraukiant blogai besimokančių mokinių tėvus, tėvų pedagoginio švietimo jungimas su praktine jų pagalba mokyklai. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad koreguojant pirmos klasės nesavarankiškų mokinių adaptaciją mokykloje daugiausia dėmesio reikia skirti pagalbai šeimai ir mokytojui. Individualaus psichologinio pedagoginio darbo su šeima ar mokytoju procese šeimos pedagogas sprendžia šiuos uždavinius:

1) visapusiai atskleidžia problemą (mokytojo, tėvų ir savo stebėjimų pagrindu) ir užmezga ryšį su tėvais, vaiku ir mokytoju;

2) vertina tėvų problemos supratimą ir jų sprendimų paieškas;

3) planuoja bendrus veiksmus;

4) užmezga ir koordinuoja tėvų ryšius su socialiniais ir pedagoginiais ištekliais;

5) atlieka plano vykdymo stebėseną;

6) koreguoja plano vykdymą pagal poreikius ir eigą (Bitinas, 2004).

Moksliniai tyrimai, susiję su pirmos klasės mokinių adaptavimosi sunkumais, yra nukreipti dviem pagrindinėmis kryptimis: vieni į adaptavimosi sunkumų mokykloje prevenciją, o kiti į adaptavimosi sunkumų mokykloje korekciją. M. J. Letarte, S. Normandeau, S. Parent, J. F. Boudreau, M. Bigras, F. Capuano (2008) orientavosi į vaiko mokslo rezultatus ir socialinius įgūdžius, kuriuos aptaria prevencijos koregavimo problemų kontekste. Šis mokslinis tiriamasis darbas buvo nukreiptas į nesavarankiškų pirmaklasių patiriamų adaptavimosi sunkumų mokykloje individualų adaptacijos koregavimą.

Šiame tyrime nesavarankiškais pirmaklasiais įvardijami tokie vaikai, kurie pasižymi:

- **nepasitikinčiu savimi elgesiu:** sunkiai išsiskiria su tėvais; per pertraukas dažnai glaudžiasi prie mokytojo, ieško artimesnio kontakto; reaguoja į kitų nuomonę; negeba reikalauti ko nors sau; negeba būti sveikai agresyvūs; pasižymi perdėtai taikiu, altruistišku ir užjaučiamu elgesiu; negeba savarankiškai apsiginti nuo kitų pašių; nerodo iniciatyvos.
- **šiomis bendravimo su kitais nuostatomis:** stengiasi su visais sutarti, padėti, užjausti, vengia kritikos, sunkumų išskyla priimant kritiką ir esant blogiems tarpusavio santykiams; nesant galimybei bendrauti kamerinėje aplinkoje, kai yra didesnė auditorija ar mažai pažįstamų žmonių; didesnėje grupėje bendraamžių, su kuriais mažiau bendrauja, dažnai tyli arba kalba labai tyliai, kad girdėtų tik artimiausi draugai; jautriai reaguoja į patyčias, nesugeba apsiginti;

užkalbintas mažai pažįstamų išrausta ir nedrįsta atsakyti, dažnai tyli; nesugeba išsakyti ir apginti savo nuomonės; nedrąsiai reiškia savo nuomonę; ieško kiek galima didesnio artumo ir ryšių; idealizuoja kitus.

- **šiais mokymosi sunkumais:** paklaustas per pamokas dažnai tyli arba kalba labai tyliai; nedrįsta kelti rankos; nepasitiki atlikdamas užduotis, žiūri į kitus; bijodamas suklysti, nesiryžta pradėti atlikti užduotį.
- **šia emocijų ir agresijos raiška:** analizuoja kitų jausmus, įsijaučia į kitus ir susitapatina su kitais, išgyvena kitų emocijas; šiltas, jausmingas, altruistiškas, dėl to tampa kitų patyčių objektu arba naudojasi jų gerumu; aimanuoja, skundžiasi, verkšlėna; su artimaisiais gali būti nedraugiškas; nuskriausotojo laikysena, verkšlenimu priverčia kitus jaustis kaltiems; agresija nukreipta į save, kaltinimai sau, dideli reikalavimai.

Tyrimo metodika. Buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu metodas, kuriuo siekta suteikti pedagoginę pagalbą mokytojams ir tėvams, kai nesavarankiškai pirmaklasiai patiria adaptavimosi pirmoje klasėje sunkumų, siekiant sudaryti tinkamas sąlygas adaptavimosi sunkumų korekcijai. Šiame etape buvo dirbama su visais tėvais, kurie turėjo klausimų ir ieškojo būdų, kaip padėti savo nesavarankiškiems vaikams sėkmingai adaptuotis mokykloje. Siekiant padėti tėvams buvo vykdomos individualios konsultacijos. Pirmo susitikimo metu tėvams buvo pateikiami bendri klausimai ir renkama bendra informacija apie vaikų ugdomąją aplinką šeimoje. 1 lentelėje pateikiamas vaikų, kurių tėvai kreipėsi pagalbos, ir individualių konsultacijų su tėveliais skaičius.

1 lentelė

Individualių konsultacijų su tėvais skaičius

Būdingiausi vaiko charakterio bruožai	Vaikų skaičius	Individualių konsultacijų su tėvais skaičius „Vyturio“ mokykla „Taikos“ mokykla			Tėvų, kurie kreipėsi pagalbos, skaičius
		1–5 konsultacijos	6–10 konsultacijų	11 ir daugiau	
Nesavarankiškas vaikas	32	-	2	6	8
Harmoningais charakterio bruožais pasižymintys vaikai	87	18	-	-	18
Iš viso:	168	25	9	14	48

L. Jovaiša (1975) rokį pokalbį vadina sunkumų aiškinimosi pokalbiu, kurio metu siekiama išsiaiškinti sunkumų atsiradimo priežastis ir bendromis tėvų ir mokytojo pastangomis ieškoti pagalbos vaikui galimybių. Pirmojo susitikimo metu buvo taikomas pusiau struktūruoto interviu metodas, o kitais kartais – pokalbio metodas. Individualių konsultacijų planas numatytas iš anksto:

1. Pirmojo susitikimo su tėvais tikslas buvo surinkti kuo daugiau bendros informacijos apie vaikų ugdomąją aplinką šeimoje ir fiksuoti faktus užrašuose.
2. Antrojo susitikimo metu buvo siekiama kartu su tėveliais įvardyti problemas, remiantis kasdinių adaptavimosi sunkumų raiška klasėje. Darbo su tėvais tikslas – padėti jiems įvardyti savo daromas vaikų ugdymo klaidas ir pasitelkus saviugdos metodus padėti spręsti pirmos klasės vaikų sunkumus mokykloje. Problemos suvokimas apima šeimos keitimą taip, kad nusistovėjusi tvarka ir kultūra keistųsi ir tobulėtų.
3. Trečiojo susitikimo metu kartu su tėveliais buvo sudaroma (konkrečiam vaikui tinkama ir tėvų galimybes atitinkanti) pirmaklasių adaptacijos pedagoginio koregavimo programa. Programos kryptį lemdavo kasdieniai sunkumai mokykloje.

Nesavarankiškų pirmaklasių pedagoginės adaptacijos koregavimas, suteikiant pagalbą tėvams, buvo nukreiptas šiomis kryptimis (Miškinis, 2003):

- Sudaryti sąlygas vaikui mokytis ramioje, nuolatinėje vietoje.
  - Numatyti racionalią dienotvarkę.
  - Sudaryti sąlygas gerai išsimiegoti ir laiku pavalgyti.
  - Sudaryti sąlygas pakankamai judėti.
  - Nuosekliai lavinti vaiko dėmesį.
  - Ugdyti pasitikėjimą savo jėgomis.
  - Šalinti proto tingumą.
  - Nereikalauti iš vaiko daugiau nei jis gali.
  - Riboti televizijos laidų žiūrėjimą ir žaidimus interneto kavinėse (klubuose, kompiuterinių žaidimų salėse).
  - Neperkrauti pradinuko rašto užduotimis.
  - Skatinti teigiamą požiūrį į mokymąsi.
  - Stengtis palaikyti kuo geresnius vaiko santykius su tėvais ir kitais šeimynykščiais.
  - Mokyti taupyti ir branginti laiką.
4. Kitų susitikimų, kurie dažniausiai būdavo organizuojami vieną kartą per savaitę, metu su tėveliais aptariama, kaip jiems sekėsi įgyvendinti sudarytą

programą, prireikus darbo planas buvo koreguojamas, atsižvelgiant į nenumatytus iškilusius sunkumus. Kartu buvo aptariamos problemos, išskiriant faktus, jų pagrindu apibrėžiama pagrindinė problema ir ieškoma konkrečių problemų sprendimo būdų ar tęsiama pradėta veikla (jeigu pasirodo, kad ji veiksminga).

Individualios konsultacijos eiga. Susitikimo laikas ribotas – 1 valanda. Kiekvieno susitikimo metu aptariama ir numatoma kito susitikimo data. Individualios konsultacijos vyko atskirai su vienu iš tėvų arba abiem tėvais, kartu su jais analizuojant kasdienes šeimos situacijas asmeniškai.

Analizė vyko taikant atvejo analizės metodą: išskiriami faktai, suformuluojama problema ir numatomi konkretūs sprendimo būdai ir priemonės. Šeimos pedagogas atliko vadovo funkciją, taikydamas bendras pedagogikos, psichologijos ir sociologijos žinias, siedamas jas su konkrečiomis šeimos problemomis, siekdamas padėti tėvams rasti konkrečius problemų sprendimus.

Šeimos pedagogas individualiomis konsultacijomis siekė įkvėpti tėvus saviugdai, kad šie galėtų įkvėpti (sudaryti tinkamas ugdymosi sąlygas) savo vaikus pozityviai saviugdai ir padėtų įveikti adaptavimosi mokykloje sunkumus. Konsultacijos buvo skirtos tiems tėveliams, kurie:

- 1) norėjo padėti savo vaikams įveikti sunkumus;
- 2) siekdami padėti savo vaikams buvo pasiryžę saviugdai, stiprinant tarpusavio santykius su vaikais.

Konsultacijose buvo orientuojamasi į pagalbą tėvams šiais aspektais:

- 1) taikant atvejo analizės metodą tėvai buvo mokomi geriau atskirti faktus nuo nuomonių ir teikti pirmenybę objektyvumui šeimoje;
- 2) problemiškos su savo vaikais situacijose tėvai buvo skatinami ir mokomi išskirti svarbiausius faktus, jų pagrindu formuluoti problemą ir ieškoti faktais pagrįstų sprendimų būdų;
- 3) tėvams buvo padedama atskirti svarbiausias ir antraciles problemas;
- 4) tėvai buvo skatinami galvoti apie ilgalaikius ugdymo rezultatus;
- 5) tėvams buvo padedama atsikratyti įtampos ir streso dėl vaiko ugdymo.

Anketinės apklausos pagrindimas. Remiantis gautais rezultatais buvo apklausti nesavarankiškų pirmaklasių mokytojai ir vaikų tėvai (žr. 2 lentelę), siekiant sužinoti tėvų nuomonę apie gautos pagalbos veiksmingumą ir poreikį. Norėta išsiaiškinti, kurie taikyti psichologiniai pedagoginiai metodai, nesavarankiškų pirmaklasių tėvų nuomone, buvo veiksmingiausi. Tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pateiktas 2 lentelėje.

Tyrimo dalyvavusių pirmos klasės mokinių tėvų ir mokytojų pasiskirstymas

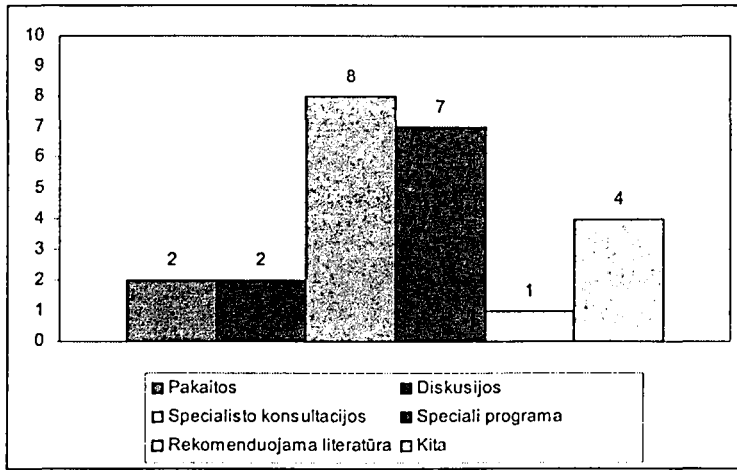
Eil. Nr.	Mokyklos pavadinimas	Tėvų skaičius	Mokytojų skaičius
1.	Vilniaus „X“ pradinė mokykla	12	3
2.	Vilniaus „Y“ pradinė mokykla	7	3
3.	Vilniaus „Z“ pagrindinė mokykla	13	1
Iš viso		32	7

Šias anketas pildę tėveliai išskyrė veiksmingiausias jiems pagalbos formas ir priemones atliekant savo vaikų adaptavimosi sunkumų pirmoje klasėje pedagoginį koregavimą.

Tyrimo rezultatų aptarimas. Mokslininkai įvairiais aspektais nagrinėja, analizuoja pagalbą šeimai. Šiame tyrime nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi sunkumai buvo koreguojami suteikiant pagalbą tėvams. Pirmųjų susitikimų su tėvais metu šeimotyrininkui svarbu nustatyti konkrečios šeimos teigiamas ir neigiamas socialinės ir emocinės sferos savybes. Žinoma, būtina įvertinti ir kitas šeimos problemas, kurios gali turėti įtakos nesavarankiškų vaikų charakterio bruožų formavimuisi. Tai detalus brolių ir seserų, giminių ir draugų, vyro ir žmonos santykių analizavimas. Svarbu buvo nustatyti ir numatyti galimas potencialias problemas ateityje, kurios tyrime buvo kaip pagrindinis motyvacinis veiksnys sudominant tėvus savo vaikų problemomis. Kartu su tėvais numatyta individuali vaiko ugdymo programa, individuali kiekvienam vaikui, buvo įvardijama kaip galimų kraštutinių problemų ateityje prevencija. Nesavarankiškų pirmaklasių tyrime atsiskleidė tėvų ir vaiko tarpusavio prieraišumas, kai tėvai, norėdami apsaugoti vaiką, siekė viską už jį atlikti patys, ir mažas vaiko nepriklausomumo lygis, kai jis daugelyje situacijų ieškodavo tėvų pagalbos (ypač pirmąjį mokslo metų mėnesį). Nepavyko rasti standartizuotų metodų, galinčių nustatyti vaiko prisirišimą prie tėvų bei saugumo jausmo susiformavimo lygi. Visi sprendimai ir vertinimai buvo daromi stebint vaiko ir tėvų tarpusavio santykius atvedus vaiką ryte ir pasiimant jį po pamokų, stebint vaiko elgesį mokykloje pamokų ir pertraukų metu, kai tėvų nebuvo šalia.

Koreguojant nesavarankiškų pirmaklasių adaptacijos sunkumus mokykloje, poveikis vaikui buvo vykdomas per pagalbos suteikimą tėvams, tikintis jų kitokio elgesio su savo vaikais. Suteikiant pagalbą tėvams buvo taikomi įvairūs psichologiniai pedagoginiai metodai. Atskleistos nesavarankiškų pirmaklasių tėvams priimtinausios pagalbos formos (žr. 1 pav.).

1 pav. Tėvams priimtinausi psichologiniai pedagoginiai metodai sprendžiant vaikų adaptavimosi pirmoje klaseje sunkumus ($n = 32$) (ab. sk.)

Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad dažniausiai tėvai, spęsdami vaiko prisitaikymo mokykloje problemas, rinkęsi specialisto konsultacijas 8 ($n = 32$). Nemažai tėvų (7 ($n = 32$)) pasirinktų specialiai jiems parengtą vaikų adaptacijos pedagoginio koregavimo programą. Vienodas skaičius tėvų (tik 2 ($n = 81$)) tėvai rinkęsi diskusijas, 2 ($n = 32$) rinkęsi individualias konsultacijas ir tik 1 ($n = 32$) rekomenduotą literatūrą, 4 ($n = 32$) rinkęsi kita.

Apibendrinus rezultatus galima konstatuoti, kad tėvai, ieškodami atsakymų į jiems rūpimus klausimus, ieško konkrečios pagalbos konkrečiai situacijai spręsti. Galima manyti, kad didelis užimtumas neleidžia jiems patiems gilintis į specializuotą literatūrą tuo klausimu, klausytis paskaitų ir pasirinkti reikalingą informaciją, todėl reikalingi šeimotyrininkai, kurie galėtų padėti tėvams konkrečiose kasdienėse situacijose išskirti faktus, susijusius su problema, nusakyti esminę problemą ir padėtų rasti tinkamiausius sprendimo būdus konkrečiai problemai spręsti. Reikalingi specialistai, kurie bendrąsias pedagogikos, psichologijos ir sociologijos žinias sugebėtų susieti su konkrečiais kasdieniais vaikų adaptavimosi sunkumais mokykloje ir sugebėtų suteikti pagalbą tėvams, atliekant pedagoginę savo vaikų adaptavimosi sunkumų mokykloje korekciją.

Koreguojant pirmaklasį adaptacinius sunkumus, suteikiant psichologinę pedagoginę pagalbą tėvams, skatinant juos sudaryti palankias sąlygas savo vaikams ugdytis harmoningoms asmenybėms. Tam reikalingas šeimotyrininkas, kuris padėtų

tėvams išmokti analizuojant kasdienes problemiškas šeimos situacijas, išskirti faktus, svarbiausią problemą ir rasti konkrečius sprendimus pirmaklasių adaptavimosi sunkumams koreguoti. Šeimotyrininko funkcijas gali atlikti tiek socialiniai pedagogai, tiek pradinių klasių mokytojai, tiek psichologai ar kiti specialistai / konsultantai, kurie turi bendrųjų pedagogikos, psichologijos ir sociologijos žinių, gilesnių žinių apie šeimą, jos modelius, vaikų charakterio ugdymo(si) ypatumus, šeimos svarbą vaiko asmenybės ugdymuisi bei sugeba bendrąsias pedagogikos, psichologijos ir sociologijos žinias susieti su kasdienėmis šeimos problemomis ir suteikti pagalbą tėvams, ieškantiems geriausių sprendimų savo nesavarankiškų vaikų adaptavimosi sunkumų pirmoje klasėje pedagoginei korekcijai atlikti.

Pirmaklasių adaptavimosi sunkumų pedagoginei korekcijai nėra skiriama pakankamai dėmesio mūsų visuomenėje. Tyrimo rezultatai išryškino išskirtinius šių dienų nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi sunkumus kasdienėje mokyklos aplinkoje, kuriuos lemia išsiugdyti dominuojantys charakterio bruožai, atskleistos jų koregavimo galimybės suteikiant pagalbą tėvams. Egzistuojančios šių dienų pirmaklasių adaptavimosi problemos iki šiol nėra tinkamai įvertintos, nors jos prognozuoja ateitį. Laikotarpio problemos yra egzistencijos krizė to, kas galėjo būti, bet nebuvo išspręsta. Adaptavimosi problemos kyla tuomet, kai pirmaklasiai ar jų tėvai, susidūrę su nauja aplinka mokykloje, nusprendžia, kad jie neatitinka mokyklos keliamų reikalavimų ar mokykla neatitinka jų reikalavimų. Tokių situacijų daugėja, tad pagalbos poreikis darosi vis aktualesnis. Siekiant padėti tėvams, reikalingi šeimotyrininkai, kurie padėtų tėvams suvokti pagrindinę problemą, atskleisti esamą situaciją visuomenėje ir jos atspindžius kiekvienoje šeimoje, galimas to pasekmes ateityje, padėtų tėvams išskirti konkrečius faktus, susijusius su problema, ir rasti konkrečius sprendimus esamai situacijai spręsti.

2 pav. Pagalbos tėvams ir mokytojams organizavimo struktūra koreguojant nesavarankiškų pirmos klasės mokinių adaptavimosi sunkumus mokykloje (Burvytė, 2011)

Šis sisteminis modelis, kurį sudaro šešios glaudžiai tarpusavyje susijusios stadijos, apimančios universalius bet kokios orientacijos (psichologinės ar pedagoginės) korekcijos bruožus (2 pav.), buvo pritaikytas konstruojant pagalbos tėvams organizavimo struktūrą.

Toliau apžvelgsime pagalbos tėvams ir mokytojams organizavimo struktūros veiksmingumą, koreguojant pirmos klasės mokinių adaptavimosi sunkumus mokykloje, trumpai aptardami kiekvieno etapo pranašumus ir kilusius sunkumus diegiant šį modelį:

1. Problemos analizė. Šioje stadijoje šeimotyrininkas atliko nesavarankiškų vaikų adaptacijos pirmoje klasėje stebėjimus ir užrašuose fiksavo konkrečių pirmaklasių adaptavimosi sunkumų raišką kasdienėje klasės aplinkoje. Taip šeimotyrininko buvo surinkti duomenys apie konkretaus nesavarankiško vaiko adaptavimosi sunkumų raišką kasdienėje klasės aplinkoje. Šie duomenys buvo panaudoti problemos analizei. Tiksliai įvardijant problemą buvo remtasi šeimotyrininko užfiksuotais stebėjimo duomenimis, tėvų išskirtais probleminiais faktais ir mokytojo išsakytais pastebėjimais vaikų elgesio raiškos, keliančiais adaptavimosi sunkumus mokykloje. Šeimotyrininkui reikalinga nuolat plėtoti abipusį pasitikėjimą ir su pirmos klasės mokytojais, ir su tėvais, dėmesingai išklausti pasakojimus apie sunkumus, rūpesčius ir problemas. Šeimotyrininkas pats turi būti nuoširdus, autentiškas, empatiškas, rūpestingas, nevertinantis, nemanipuliuojantis. Visi surinkti faktai, susiję su nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi sunkumais mokykloje, reikalingi problemai išskirti, motyvuojant tėvus įsitraukti į savo vaikų problemų sprendimą. Šio etapo sėkmė priklauso nuo šeimotyrininko gebėjimų padėti tėvams ir mokytojams išskirti faktus, susijusius su problema.

2. Tikslus problemų įvardijimas. Šioje stadijoje šeimotyrininkas siekė tiksliai apibūdinti nesavarankiško elgesio sukeltus adaptacijos mokykloje sunkumus, vertino juos emociiniu, elgesio, bendravimo ir kognityviniu aspektu. Problema buvo tikslinama tol, kol ją vienodai suprato ir šeimotyrininkas, ir vaiko tėvai, ir mokytojas. Problema buvo apibrėžiama tiksliai, konkrečiomis sąvokomis. Šio etapo sėkmė lėmė tiksli problemos apibrėžtis, kuri leido suvokti jos kilmę, kartais net padėjo ją spręsti. Apibrėžiant problemą kildavo neaiškumų, jeigu nepavykdavo priciti bendro susitarimo su tėvais ir mokytoja apibrėžiant problemas, tuomet buvo grįžtama prie problemos analizės stadijos.

3. Alternatyvių problemų sprendimų iškėlimas. Šioje stadijoje buvo iškeliami ir atvirai aptariamai visi galimi problemų sprendimo būdai. Šeimotyrininkas su tėvais ir atskirai su klasės mokytoju bandė įvardyti visus įmanomus problemos sprendimo

būdus, kurie galėjo būti tinkami ir realūs. Buvo ieškoma alternatyvių problemos sprendimų, kuriuos būtų galima tiesiogiai pritaikyti vaikui. Tiek tėvai, tiek mokytojai skirtingais metodais siekė to paties tikslo – koreguoti nesavarankiškų pirmaklasių elgesį tiek mokykloje, tiek namuose.

4. Naujų elgesio būdų numatymas. Šioje stadijoje buvo kritiškai įvertinti visi problemos sprendimo būdai ir sudaromas realistiškas problemos sprendimo planas. Ugdytojams buvo padedama suprasti, kad nuo jų motyvacijos, nuoseklus ir valingas darbo su nesavarankišku vaiku priklauso pirmaklasio adaptacijos pedagoginio koregavimo sėkmė. Tėvai buvo skatinami džiaugtis mažais pasiekimais, o ne tikėtis greitų rezultatų, suprasti, kad kai kurie adaptavimosi sunkumai gali būti išspręsti tik iš dalies, sumažinant jų destruktivyvų ir trikdantį poveikį. Problemos sprendimo plane buvo bandoma numatyti, kokiomis priemonėmis ir būdais tėvai kartu su pirmos klasės mokytojais sieks koreguoti nesavarankiško pirmaklasio adaptacijos procesą mokykloje. Tėvai ir pirmos klasės mokytojai pirmiausia patikrindavo pasirinktų sprendimų įgyvendinimo galimybes, iškilus sunkumams buvo ieškoma naujų koregavimo būdų ir priemonių, juos aptariant ir bandant taikyti atsižvelgiant į asmenines savo galimybes. Šiame etape svarbu, kad sudarant veiklos planą patys tėvai ir mokytojai būtų jų autoriai, nes jie geriausiai žino savo galimybes ir tai, kiek yra pasiryžę saviugdai.

5. Naujų elgesio būdų įgyvendinimas. Šio etapo sėkmę lėmė nuosekliai tėvų ir mokytojų įgyvendinamas sprendimo planas. Šeimotyrininkas tėvams ir pirmos klasės mokytojams padėjo apsispręsti priimant sprendimus, ką reikėtų atlikti, atsižvelgiant į realią situaciją, laiką, emocines savybes ir poreikius, taip pat padėjo suprasti, kad siekiant tikslo galimos nesėkmės, kad dalinė sėkmė ar net nesėkmė dar nėra katastrofa, svarbu ir toliau mėginti įgyvendinti problemos sprendimo planą. Šeimotyrininkas skatino tėvus ir pirmos klasės mokytojus visus savo veiksmus sieti su galutiniu tikslu.

6. Įvertinimas ir grįžtamasis ryšys. Šeimotyrininkas kartu su nesavarankiškų pirmaklasių tėvais ir pirmos klasės mokytoju įvertindavo tikslo pasiekimo lygį, atsižvelgdamas į tėvų ir mokytojų motyvaciją siekti to tikslo, į vaiko elgesio problematiką, apibendrindavo pasiektus rezultatus. Prireikus problemos sprendimo planas buvo tikslinamas. Iškilus naujoms ar giliau slypėjusioms problemoms, buvo grįžtama prie ankstesnių stadijų.

Nesavarankiškų pirmaklasių adaptacijos pedagoginis koregavimas, grindžiamas tėvų saviugdės motyvacijos sudaryti savo vaikams palankias sąlygas šeimoje ugdytis harmoningai asmenybei skatinimu, buvo veiksmingas atliekant adaptavimosi sunkumų

mokykloje pedagoginę korekciją. Siekiant sukurti vaikų savarankiškumo saviugdai palankią aplinką – veiksmingas šeimotyrininko individualus darbas su šeima, padedant jiems nuosekliai ir valingai įgyvendinti parengtą programą. Veiksminga vykdyti tėvų švietimą vaikų ugdymo klausimais, skatinant jų motyvaciją įsitraukti į nesavarankiškų pirmaklasių adaptavimosi sunkumų koregavimą, tikintis kitokio tėvų elgesio su vaikais.

Išvados

1. Siekiant sukurti vaikams palankią saviugdai aplinką, koreguojant jų adaptavimosi sunkumus mokykloje, veiksmingas individualus šeimos pedagogo darbas su tėvais vykdant jų švietimą, skatinant jų motyvaciją įsitraukti į savo vaikų adaptavimosi sunkumų koregavimą, tikintis kitokio tėvų elgesio su vaikais. Veiksminga į šį procesą įtraukti ir pirmos klasės mokytojus.
2. Mokytojas turi būti psichologas – jam tenka spręsti ne tik vaikų mokymosi problemas, bet ir psichologinių žinių reikalaujančias, su vaikų adaptacija pirmoje klasėje susijusias problemas.
3. Adaptavimosi problemų kyla tuomet, kai pirmaklasiai ar jų tėvai, susidūrę su nauja mokyklos aplinka, nusprendžia, kad jie neatitinka mokyklos keliamų reikalavimų ar mokykla neatitinka jų reikalavimų. Tokių situacijų daugėja, tad pagalbos poreikis darosi vis aktualesnis.
4. Nesavarankiškų vaikų tėvams, kurie sugeba bendrauti ir stengiasi įsijausti į vaiko rūpesčius, jį suprasti, dažniausiai taip pat būdingi šie bruožai. Šių vaikų tėvams saviugdą pagalba reikalinga mokytis sąmoningai kontroliuoti savo perdėtą rūpestingumą ir stengtis suteikti amžių atitinkančios vaiko vystymosi laisvės, mokytis būti nuosekliems ir griežtiems. Nuolatinis vaiko saugojimas ir nesugebėjimas iš jo pareikalauti amžių atitinkančių pareigų vykdymo, nenorint prarasti vaiko meilės, skatina vaiko nesavarankiškumą.
5. Šių vaikų tėveliai motyvuotai įsitraukė į savo vaikų adaptavimosi sunkumų pedagoginį koregavimą. Jų gyvenimiška patirtis leido numatyti galimus vaikų sunkumus ateityje, tai skatino juos pasitelkus saviugdą padėti savo vaikams. Šeimos pedagogui dirbant su šiais tėvais sunkumų iškildavo, kai tėveliams reikėdavo įgyvendinti sudarytą programą, išsiugdyti nuoseklumą ir griežtumą jiems sekėsi sunkiai. Pasiękti vaikų savarankiško elgesio rezultatai (savo nuomonės išsakymas ir apgynimas; nereagavimas į patyčias ašaromis, o sugebėjimas kitam pasakyti, kad netinkamai elgiasi; savarankiškas savo pareigų atlikimas ir kt.) mokslo metų pabaigoje stebino pačius tėvus.

Literatūra

1. Bagdonas A. Mokyklos baimės raiška ir jos įveikimo edukaciniai veiksniai. *Pedagogika*, 2009, t. 84, p. 153–159.
2. Bitinas B. *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta, 2006. 391 p.
3. Bitinas B. *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta, 2004. 255 p.
4. Combs A. W. *Being and Becoming: A Field Approach to Psychology*. Springer Publishing Company, 1999. 277 p.
5. Grabauskienė A. Mokytojas – svarbiausiais naujų pedagoginių idėjų ir mokyklos jungiamoji grandis. Iš: *Mokslinės konferencijos „Šiuolaikinės pedagoginės idėjos ir jų kelias į mokyklą“ medžiaga*. 2001.
6. Grabauskienė A. Pradinių klasių mokytojo vaidmuo ugdant XXI amžiaus žmogų. Iš: *Pradinė mokykla nepriklausomoje Lietuvoje*. Sud. A. Tamulaitienė. Vilnius: VPU leidykla, 1999, p. 43–47.
7. Johnson L. *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 2001. 372 p.
8. Jovaiša L. *Psichologinė diagnostika*. Kaunas: Šviesa, 1975. 199 p.
9. Kvieskienė G. *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. 2005. 184 p.
10. Leliūgienė I. *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija, 2002. 423 p.
11. Letarte M. J., Normandeau S., Parent S. Role médiateur de la compétence de l'enfant à l'entrée à l'école dans la relation entre les caractéristiques familiales et son adaptation scolaire. *Canadian Journal of Education*, 2008, Vol. 31, No. 3, p. 511–536.
12. Miškinis K. *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra, 2003. 548 p.
13. Navaitis G. *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Tyto alba, 1997, 181 p.
14. Radzevičienė I. *Ankstyvojo ikimokyklinio amžiaus vaikų emocijų ir elgesio sutrikimai bei jų korekcija*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas. 1997. 48 p.
15. *Socialinio pedagogo parviginė instrukcija* [patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. 1667] [žiūrėta 2010-02-05]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/01_12_1667.htm>.
16. Маслоу А. *Новые рубежи человеческой природы*. Москва: Смысл, 1999.
17. Роджерс К. *Взгляд на психотерапию. Становление человека*. Москва: Прогресс, 1994.

Įteikta 2011 m. rugsėjo mėn.

Pateikta spaudai 2011 m. gruodžio mėn.

Sigita Burvytė – socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Lietuvos edukologijos universiteto Socialinės komunikacijos instituto Socialinės pedagogikos katedros asistentė; mokslinių interesų sritys: vaikų socialinė adaptacija, pozityvi tėvystė, familistika, pedagoginė pagalba tėvams ir vaikams; adresas: Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius; el. paštas sigita.burvyte@gmail.com